

A Nagy Ébredés és a táborösszejövedelek

Éppúgy, ahogy a XVIII. század közepén a Nagy Ébredés megfordította a vallástalanság erőinek áradatát a gyarmatokon, ugyanúgy mentette meg a Nagy Megújulás a XIX. század elején az újszülött nemzet egyházát a hanyatló egyháziaskodásból és okoskodó hitetlenségből, a világmisszió létfontosságú érzését adta nekik, és ösztönözte a XIX. századi nagy misszionáriusi és jótékonyági mozgalmakat. A Nagy Ébredés után lelki hanyatlás következett be, a francia és az indián háború, valamint a forradalom csúcspontját jelentő zavargások következményeként.¹ A deizmus felemelkedése párhuzamos arányban volt az ember természetes jogaival. A sikeres forradalom és az új Köztársaság nemcsak a Függetlenségi Nyilatkozatot és az Alkotmánylevelet hozta magával, hanem az „ortodox” egyházakkal szembeni ellenérzést is; és az inga a másik végletbe lendült.

I. Csökkenő lelki élet előzi meg az ébredést

Bacon szerint „a XVIII. század záró évei az amerikai egyház történelmében a lelki élet legalacsonyabb szintjét mutatják”.² A forradalom után a kételkedés, mint egy mindent eláasztó áradata özönlött be Franciaországból, annál is könnyebben, mivel az amerikaiak ragaszkodtak Lafayette földjéhez; és a vallási zsarnokságból való szabadulás a politikai zsarnokságból **(37)** való szabadulás jogszerű következménye volt. Az embereket elkápráztatta az enciklopédisták finom francia szellemessége, akik azt állították, hogy a vallás a papság trükkje, a kinyilatkoztatás tekintély nélküli, az erkölcsi kötelezettségek szükségtelen korlátok; hogy az anyag örök, a gondolkodás csak választási érzékek eredménye volt, ezért az állati örömök élvezete az egyetlen boldogság. Ilyen volt a korabeli világ képe, melyet Timothy Dwight, a Yale igazgatója és más megbízható tanúk festettek le.³

Sok amerikai főiskola a „hitetlenség melegágyává” vált, ahelyett hogy keresztény vezetőket képeztek volna ki. Ez volt a helyzet William és Mary Kollégiumokkal Virginiában, a Harvard-dal Új-Angliában, a pennsylvaniai egyetemmel és másokkal. Mikor Timothy Dwight lett Yale igazgatója 1795-ben, burjánzottak az „ateista klubok”, ahol a hallgatók cinikusan „Voltaire”-nek, „Rousseau”-nak, „D. Alambert”-nek és más hasonlóknak nevezték egymást. Princetownban csak két hallgató volt hitvalló keresztény. Híres polgári

vezetők léptek szövetségre a liberalizmussal s mások a francia deizmussal. „Hideg unitarianizmus és merev magatartási elméletek” heves támadásokkal törtek be.⁴ A hitetlenség különösen feltűnő volt a nyugati határszélen, ahol nagy csoportok éltek elkülönülten, lelkész vagy templom nélkül, s ahol Paine-nek az „*Ész Uralma*” majdnem a kijelentett Ige helyébe lépett. Különböző városokat neveztek el francia férfiakra, mint pl. Rousseau-ról.⁵

Voltaire, aki állítólag azzal dicsekedett, hogy a Biblia hamarosan elfelejtett könyv lesz, ragyogó szellemeskedésével hatása alá vonta az embereket és mindenfelé hitetlen klubok virágoztak. Gondolkodó férfiak féltek attól, hogy az emberiség valami súlyos, előreláthatatlan válság vagy forradalomfelé tart. A növekvő hitetlenséggel párhuzamosan szaporodtak a párbajok, a részegség elterjedt, a családi kötelékek meggyengültek, és sok egyház hanyatlásnak indult.⁶

(38) A forradalmak lezárulása után bevándorlók tömege áradt nyugatra az Ohio felső folyása felé, délre a Pennsylvania-i és Virginia-i völgyeken keresztül, Észak-és Dél-Karolina és Georgia területeire Piedmontba, vagy lefelé az Ohio és Holston folyókon Kentuckyba és Tennesseebe. Elszakadva az egykori társadalmi és vallási kötelékektől és korlátoktól, a telepesek a vadonban minden energiájukkal a megélhetésükért és biztonságágukért küzdöttek. A törvénytelenység és a mértéktelenség gyakoriak voltak. Kentucky államban Logan megyében kétségbeejtő erkölcsi állapotok uralkodtak változó mértékben az egész úttörő területen, melyekről a híres metodista úttörő prédikátor Peter Cartwright tesz jelentést.

II. A Nagy Ébredés átformálja a nemzetet

1. A HATÁRVIDÉK ÉBREDÉSE „MEGMENTI” NYUGATOT - Amit az 1800-as évek Nagy Ébredésének ismerünk, a negyvenes évek elején egyre nagyobb vagy kevésbé állandó jelleggel folytatódott, valójában már 1787-ben kezdődött Virginiában a helyi hírnökökkel. A lelki élet mélyre süllyedésével szembeni elégedetlenség 1794-ben azt eredményezte, hogy egy körlevelet bocsátottak ki az egész országot behálózó „Áron és Húr társulatokhoz”, hogy e felhívások által megerősítsék a lelkipásztorok kezét. És 1800 körül „egyidejűleg jelent meg „a megújulás csodája” a presbiteriánusok, baptisták és metodisták között.”⁹

A nyugati emigránsokat követve megjelentek a lóháton utazó metodista lelkészek. 1796-ban egy „nagyon komoly” presbiteriánus lelkész, James McGready Logan megyébe, Kentucky államba költözött. A kálvinizmus módosított formáját hirdetve annak szükségességét hangoztatta, hogy tudnunk

kell hol és mikor történt megtérésünk – ez egy új kifejezés volt a presbiterianizmusban. Szokatlan erővel hirdette az Igét, **(39)** nagy tömegeket vonzott. Hamarosan két fivér – William és John McGee (vagy Magee), egyikük presbiteriánus lelkész, és a másik metodista – jött Kentucky és Tennessee állam Cumberland megyéjébe, akik hasonlóan csodálatos eredménnyel hirdették az Igét.¹⁰

1800 júliusában Logan megyében napokig ezrek táboroztak az erdőben, hogy hallják a régóta elhanyagolt Evangéliumot, nyilvánvalóan ez volt a mind gyakoribb és hatásosabb tábori összejövetelek kezdete. 1801 augusztusában, a Cane Ridge-nél, Bourbon megyében közel egy héten át tartottak táborösszejövetelet. Becslések szerint húsz vagy harmincezer ember jött el, és négy vagy öt prédikátor – beleértve a metodistákat és a baptistákat – a különböző szekciókban egyszerre beszéltek. Ezek minden felekezetet segítettek a gyarapodásban és a lelki élet felfrissítésében.¹¹

A történet nagyon hasonlít az angliai Whitefield igehirdetéséről szóló beszámolókhoz a bostoni vagy az angliai blackheathi együttlétről, állítja Candler. Ott egy megdöbbentő ébredés volt, mivel egy rendkívül ritka szükségletnek rendkívüli módon ettek eleget. Az újjászületés futótűzként terjedt Cumberland és Ohio országrészekben. Azonban a presbiteriánusok hamarosan elvetették a táborösszejövetelek tervét, amit azután a metodisták vettek át William McKendree (később püspök) vezetésével, aki hatalmasan használta fel azt a „nyugát megnyerésére”. A Cumberland-i Presbiteri Egyház is ennek a megújulásnak lett a közvetlen eredménye, a többiek pedig ebből a mozgáslomból nőttek ki.¹²

A határvidékek mentén várhatók voltak bizonyos túlkapások és szabálytalanságok. De a társadalom egész arculata és hangvétele megváltozott Kentucky-ban és más vidékeken. Valami rendkívüli történt, ami legyőzte a hitetlenséget. Ezek az erősödő megújulási tüzek, melyek különböző keleti helyszíneken égtek, hamarosan **(40)** az egész nemzetet elborító tűzvészként terjedtek el. A valási vezetők mindenütt elismerték, hogy ez egy Nagy Megújulás.

2. A KELETI ÉBREDÉS ÚJ VÁLLALKOZÁSOKAT TÁMOGAT -Alleganies-től keletre az ébredésnek semmivel sem volt kisebb a befolyása és az eredménye. Így egy nemzeti szintű megújulás történt a széles körben elszórt központokban, északról délre, és keletről nyugatig épen abban az időben, amikor a legnagyobb szükség volt rá.

Mélyen befolyásolta a kollégiumokat keleten. Dwight igazgató hitetlenség elleni szüntelen harca következtében Yale pl. a szíve mélyéig megrázkódott. Több mint kétszáz fiatalember megtért, akik közül sokan lelkeszi szolgálatba léptek. Négy különböző ébredés történt igazgatósága idején és tizenhárom 1812 és 1837 között - a megtértek közül néhányan kiemelkedő szolgálatot tettek a Nyugat evangelizálása terén és mélyen befolyásolták a nemzet lelki életét. Ezenkívül a Nagy Megújulás új korszakot vezetett be a honi és a külföldi missziómunkában, a vallásos irodalom kiadásában és terjesztésében, valamint a jótékonyágban és a reformban.¹³

Samuel J. Mills az 1880-as ébredés idején, a híres Haystack-i ima-összejöveteleken tért meg. A Williams Kollégiumot valójában ő tette az amerikai külföldi misszió szülőhelyévé. A diákok titkos missziós társaságában Mills és munkatársai – Gordon Hall, Luther Rice és Adoniram Judson – alapították meg a Külföldi Missziós Társaságok Amerikai Bizottságát.¹⁴ De ez nem minden. 1813-14-ben Mills és mások nyugati missziós körútra indultak és nagy lelki szegénységet és a Bibliák iránti nélkülözését fedezték föl ebben az óriási országban. Ennek eredményeként szervezték meg 1816. május 8-án az Amerikai Bibliatársaságot New-Yorkban. Ez az értékes vállalkozás tehát az közvetlenül az 1800-as megújulásnak tulajdonítható.¹⁵

(41) A Nagy Ébredés ezen szakaszában keletkezett az Amerikai Traktát társulat (1814-ben), az Amerikai Nevelésügyi Társaság (1815-ben), az Amerikai Hazai Missziós Társaság, az Amerikai Vasárnap Iskolai Szövetség (mindkettő 1824-ben) és a hétköznapi imádkozó összejövetelek is. Ez az időszak az amerikai vallásos folyóiratok alapítását is jelenti – a *Hartford Evangelical Magazine* 1800-ban, a presbiteriánus által 1813-ban szerkesztett *Religious Remember* (ami most *Christian Observer*), a kongregációs *Boston Recorder* 1816-ban, a baptista *Watchman* 1819-ben, a metodista *Zion's Herald* 1822-ben és a szabad akaratot hirdető baptista *Morning Star* 1826-ban – és 1828-ra összesen 37. Ezek közül az egyik, a New York-i *Christian Advocate*, a világ valamennyi lapjánál nagyobb példányszámban jelent meg, a londoni *Times* kivételével.¹⁶

A nagy ébredéskor „nem volt sem Wesley, sem Whitefield, sem Luther, kiknek személyisége köré összpontosult volna a mozgalom”.¹⁷ Talán a legfőltűnőbb személyiség Timothy Dwight igazgató volt, aki a főiskolákból kiűzte a francia hitetlenséget és hűtlenséget, és még Francis Asbury püspök, aki az Új-Anglia-i metodista vándorlelkészek egész hadseregét küldte a nyugati háttérvidékre. Ezek közé számíthatjuk később a neves Charles G. Finney-t is. Ez a Nagy Ébredés előkészítette az utat az új Köztársaság kialakulásához, –

mondja Lucy – így a Nagy Megújulás „megmentette az új nemzetet a francia hitetlenségtől, a durva materializmustól, az áldatlan kapzsiságtól, az, istentelenségtől, és a határvidékeken átívelő erőszakosságtól.¹⁸ Szélesre tárta a kaput az egyház nagy modern előrehaladása előtt, - beleértve a prófécia mély és széleskörű tanulmányozását is.

III. A határvidéken is kialakulnak a tábori összejövetelek

1. A TÁBORI ÖSSZEJÖVETELEK EREDETE - Az ébredés az izgalom tetőpontjára hágott a majdnem egyház nélküli határvidékeken **(42)** Kentucky-ban, Tennessee-ben és Ohio-ban,¹⁹ ahol egy kevés új-angliai puritán származású lakott szétszórtan, a domináns skót-ír telepesek mellett. Buzgó presbiteriánus lelkészek a metodistákkal együttműködve 1799-ben²⁰ megkezdték a nyugati táborösszejöveteleket, Logan megyében Kentucky-ban. Ez akkor volt, amikor a McGee fivérek Ohio felé való utazásuk alkalmával a „pusztán” áthaladva hirdették az Igét, és McGready lelkész a Vörös Folyó nevű templomban prédikált, ahol szakrális szolgálatokat tartottak.²¹ Az erőteljes prédikációk sok embert vonzottak, olyannyira, hogy az összejöveteleket egy ligetben tartották meg több napon keresztül. Hamarosan máshol is hasonló összejöveteleket terveztek.²²

Az első *tervezett* tábori összejövetelt 1800-ban tartották, ugyancsak a Kentucky állambeli Logan megyében a Gasper River templomban, McGready meghívására. Mivel sokan 60, 80 sőt 160 km távolságról is jöttek, tábor vertek - néhányan sátorban, a többség sátoros kocsijukban, és néhányan a bokrok védelmében. Egy szabályos táborhelyet alakítottak ki egy négyszögletes térben, ahol ülőhelyként faragott rönkök voltak és középen egy kis elzárt helyet biztosítottak az igehirdetőnek. Éjszakai világításhoz gyertyákat, fáklyákat és rőzséket használtak. Ennek az egyedülálló tervnek hatalmas vonzereje volt, melyet egyszer megkezdték, futótűzként terjedt a határmentén.²³

2. ÉRZELMI TÚLKAPÁS CANE RIDGE-NÉL - Az ébredés tovább terjedt 1801 nyarán észak Kentucky-ban, Cane Ridge lett a központja Bourbon megyében. Itt Barton W. Stone presbiteriánus lelkész, aki meglátogatta a McGready **(43)** összejövetelt Logan megyében, augusztusra egy általános úrvacsorai (felekezetközi) összejövetelt hívott össze, ahol az egész mozgalom történetének leglátványosabb – és korlátozatlan - egyedülálló megmozdulása zajlott. Az üzleteket bezárták, otthonaikat elhagyták, szinte hihetetlen létszámú öreg és fiatal jött össze – becslések szerint húszezren. És az újjászületésről félelmetes eredményt jegyeztek fel – valamint a szerencsétlen mértéktelenségről is, amint azt megjegyeztük.

Mintegy háromezren „elestek” a túlfűtött érzelmes prédikációk alatt, és több százan különböző módon törtek ki kegyelemért jajveszékelve, ájulásba, transzba és hisztérikus megnyilvánulásokba esve. A vallástalanok, akik csak kíváncsiságból jöttek, korlátlan mennyiséget ittak a nyers whiskyből. Peter Cartwright az Isten hatalmának tulajdonította a százak elestét, azonban még őt is megröbbszent, amikor a mértéktelenség ilyen járványa végigsöpört a megyében. Azok, akik a csendhez, méltóságához és rendhez voltak szokva, az ilyen érzelem-megnyilvánulásra úgy tekintettek, mint a vallás kifigurázására.²⁴

3. A TÁBORI ÖSSZEJÖVETELEK MEGOSZTJÁK A PRESBITERIÁNUSO-KAT - Ettől az időtől kezdve a nyugati presbiterianizmus a tábori összejövetelek és a megújulás kérdésében megoszlott. Kétfelé válás lett a megújulás eredménye. Egyik a Cumberland Presbiteriánus Egyház lett; a másik Észak-Karolinában az Új Világosság csoportjává fejlődött ki, mely részben a Keresztények, részben a Tanítványok csoportja lett. A szakadás a kálvinizmus és az érzelmi jellegű felhívások miatt történt. A megújulás a presbiteriánusok és a kongregációsok között támogatókra talált, valamint a lutheránusok és a német reformátorok között. Még néhány episzkopális között is megjelent, de ők elleneztek az érzelmi túlkapásokat. A tábor-összejövetelek módszere nemcsak a nyugati településeken és déle, hanem a konzervatívabb keleten is érvényesült, beleértve az új-angliai államokat is, ahol a metodisták bevezették. 1810-től 1830-ig az ilyen összejövetelek **(44)** gyorsan szaporodtak és az eredmény az lett, hogy ezrek csatlakoztak az egyházhoz.²⁵

4. A METHODISTÁK ÁTVESZIK A TÁBORÖSSZEJÖVETELEK MÓDSZÉRE-T - Bár a presbiteriánusok a mértéktelenségekről való beszámolók miatt rövidesen elvetették a táborösszejöveteleket, a metodisták viszont hatékonyan felhasználták a határvidékek szétszórt lakosságának eléréséhez, és ezt csodálatosan beleillesztették a vándor prédikátorok módszerébe.²⁶ Asbury püspök, a Journal című írásában gyakran kedvezően emlékezik rájuk, és jelentéseiben beszámol eredményeikről. Bár nem hivatalos vagy jogszabályi tevékenység tárgyát képezte, különböző methodista folyóiratokban tárgyaltak róluk, és voltak táborokról szóló különböző kézikönyvek.²⁷

5. A BAPTISTÁK KÖZÖTT ÉS ANGLIÁBAN - A baptista gyülekezetek önkéntes társulatainak erdőkben megtartott összejövetelei – ahol nagyon sok laikus megjelent – hasonlóak voltak a tábori összejövetelekhez.²⁸ Lorenzo Dow²⁹ látogatása során Angliában is meghonosították, de az 1807-ben megtartott Wesley konferencián helytelenítették, ám az 1810-ben megszervezett Ősi Metodisták hozzájárulásával folytatták azokat.

6. A CSÚCSON; MAJD HANYATLÓBAN -- A metodizmus terjesztésében Amerikában a tábori összejövetelek egyre nagyobb szerepet töltöttek be. 1812-re évente legalább 400 különböző méretű összejövetelt tartottak az Egyesült Államokban.³⁰ De végül az összejövetelek ritkulni kezdtek, és sok régi metodista táborozóhely lett nyári üdülőhely és nyári konferenciák helye. A Chantauqua mozgalom előadói emelvényével, iskolájával, koncert zenéjével, testnevelésével, társadalmi kultúrájával és **(45)** szórakoztató jellegével, az eredeti tábori összejövetel helye állami tulajdonú intézménnyé lett.³¹

IV. Kezdetleges tábori összejövetelek és kezdeti indulatok

A csavaros eszű, de műveletlen határvidékiek nehéz életet éltek a vad vidéken, kevés társadalmi érintkezési lehetőséggel, a törvények és szokások fékező ereje nélkül. Akik lelki eledelre éheztek, és csak ritkán, hónapokig sem láttak lelkipásztort, azoknak a tábori összejövetel jelentette az egyetlen megoldást az emberi természet e társadalmi szükségletére. De a hívőkkel együtt jött az istentelen hallgatók kevert csőcseléke is. Az erőteljes és hosszas feddészek ezeket itt hirtelen felébresztették, bűnösségük és hitehagyásuk lenyűgöző tudata vádolta őket és a pokol élénk színekkel való ecsetelése rémítette őket halálra. Sürgető felhívásokat kaptak a „folytonos imádkozásra” hogy így nyerjék el az üdvösséget. Az érzelmi feszültség és a félelem, mint cselekvésre ösztönző erő dolgozott a háttérben.³²

Ezek a túlkapások, melyek csak bírálatot vontak maguk után, nem kapcsolódtak az igazi valláshoz és a megmentő kegyelemhez és nem biztosítottak érvényes üdbizonyosságot.³³ De mint Strickland bölcsen megjegyzi: „A hullám tetején úszó hab ne vakítsa el tisztánlátásunkat, hogy meglássuk a mozgalom mély jelentőségét és erejét a fizikai és véletlenszerű körülmények között.”³⁴ Azt is helyesen mondták el, hogy a frissen gyújtott tűz sokszor először bosszantóan füstölög, és ha egyszerűen megpróbáljuk elfojtani, csak még rosszabb lesz. Jobb, ha a tűz gyorsan, tiszta füstmentes lánggal kiégeti magát. És az történt, mivel ezek a felekeztközi ébredési gyűlések fokozatosan komolyabbak és józanabbak lettek, valóban átformálták Kentuckyt és a Nyugati határvidéket. Az inga ellendült a széles körben elterjed deizmustól. 1800 és 1830 között közel egy millió megtért lélek csatlakozott a kongregacionalista, presbiteriánus, baptista **(46)** és metodista egyházakhoz és a vallási élet fellendülése számos missziónárius- és reformmozgalomhoz vezetett.³⁶

V. A millenniummal kapcsolatos várakozás

Meg kell jegyeznünk, hogy a közelgő ezeréves időszakkal szembeni növekvő várakozás sokakat arra készítetett, hogy ezeket az érzelmi megnyilvánulásokat egy jelnek tekintsék, miszerint a Szentlélek kitöltése már megkezdődött. Ez azt eredményezte, hogy csak még jobban várták a határ-menti csoportok az ezeréves időszak megkezdődését. Így mondja Davidson:

„Feltételezték, hogy az ezerév már megkezdődött és az általános kegyelmi eszközöket feleslegessé tette, mivel az meglehetősen akadályozta a Lélek új és szabad kiáradását. Ezért szakították gyakran félbe a prédikációkat, sőt gyakran fel is függesztették.”³⁷

Keleten is hasonló várakozások jelezték az ébredési értekezleteket, bár mint láttuk, a keleti ébredések, ahol a főiskolák többsége - mint például a Yale - volt az élvonalban,³⁸ nagyrészt mentesek voltak az érzelmi és fizikai reakcióktól.

VI. Az ébredés és zsoltáréneklés fejlődése

1. SZÍVBŐL FAKADÓ HYMNUSZOK HELYETTESÍTIK A ZSOLTÁROKAT – Annak érdekében, hogy megérthessük a kapcsolódó szent ének jelentőségét mind a Nagy Ébredés, mind a Nagy Megújulás idején, a reformáció idejétől kezdve röviden nyomon kell követnünk a gyülekezeti éneklést. Luther a kóruséneklést gyülekezeti énekekkel helyettesítette, de Angliában a versbe foglalt zsoltárok még 200 évig tartották magukat.³⁹

(47) Az a néhány költő, akik dicséreteket írtak, nem nyilvános istentiszteleti használatra szánták azokat – olyan férfiak, mint Herbert, Milton, Baxter, Bunyan és mások. Soha nem akartak versenyezni a legismertebb zsoltároskönyvekkel. Nem sokkal azelőtt, hogy a methodista mozgalom az átlagembereknek ajándékozta a népszerű wesleysta dicséreteket, melyek összhangban voltak a kor erőteljes ébresztő prédikációival, Issac Watts (1674-1748), „az angol dicséretes Atyja” magyarázó és dicsőítő énekei kezdték kiegészíteni és helyettesíteni a máshitű (nem anglikán protestáns) egyházak zsoltárait.⁴⁰ Watts nem szerette a korlátozott és esetlen zsoltárokat, annak az időszaknak „nehézkés, lassú motivumú és unalmas szófordulatait”. Énekei az evangéliumi igazságokat olyan teljesen, kiegyensúlyozottan és világosan adták elő, melyek megnyerteék a nép szívét.⁴¹ De a wesleysta énekek csak később voltak hatással az amerikai ébredésre. Kövessük most nyomon a telepeseknél a zsoltároktól a dicséretkeg történő fejlődést.

2. WATTS HIMNUSZAI AMERIKÁBA ÉRKEZNEK - Közel egy és negyed évszázadon keresztül a zsoltáréneklés egyedül az angolul beszélő gyarmati gyülekezetekben volt elterjedt - és hangszeres zenét egészen Thomas Brattle orgonájának 1713-as bemutatásáig nem is használtak.⁴²

Amikor Whitefield 1739-ben elkezdte az amerikai körútját, a gyülekezetek még mindig a régi zsoltáréneklést alkalmazták, bár ő szabadon használta Watts himnuszait. De a Nagy Ébredés Watts himnuszait - a megújulás buzgó lelkét belélegezve - tömegek ajkára helyezte, nem csak a templomokban, hanem az utcákon **(48)** és a komphajókon lévőkén is, akik összejövetelekre siettek, vagy onnan jöttek. Bár az ébredésellenesek kritikusak voltak, Jonathan Edwards megvédte Watts ezen új himnuszait, mint amik a Nagy Ébredés által keltett érzelmek kifejezői.⁴³ Így történt, hogy a vallási újjászületést az énekek lendületes szárnya hordozta tova.

A wesleyánus himnuszok ebben az időszakban nem voltak népszerűek Amerikában, bár John Wesley első énekeskönyvét itt adták ki. A wesleyánus erők két csoportra váltak - az arminianusokra a wesleyánusok alatt, és a kálvinistákra Whitefield alatt. Az utóbbiak előnyben részesítették Wattsot, mert egyáltalán nem voltak lelkesek a wesleyánus himnuszok alapvető teológiája miatt.

3. WESLEY BEMUTATJA A TAPASZTALATOK HIMNUSZAIT – A lüktető himnuszok, amik meggyújtották és lángoltatták a nagy wesleyánus újjászületést Angliában, a gyülekezeti énekek gyökeresen új típusai voltak – az ébredő szívek egyéni kifejezése, amik énekeltek, mert nem tudtak nem énekelni. Watts nemes szándékkal a dicsőítés szolgálatának a javítására törekedett az egyházban, de sok himnusza tárgyilagos volt - Isten pusztá dicsőítése - és kétségkívül Kálvinista. A Wesley-félék magasabb hangot ütöttek meg – Krisztus korlátlan kegyelmének hirdetése, mindenki számára elérhető ingyen kegyelme, és az emberi szívek iránti személyes figyelme. Az evangélizációs igehirdetéseknek a hatékonysága nagyban függ ezeknek az énekeknek a "közreműködésétől" – énekeknek, amelyeknek a beszélt vagy írott szavakon túl is van erejük, hogy behatoljanak a szívbe és felemeljék azt, hogy megvilágosítsák a vallásos gondolatokat és a keresztyén tapasztalatot, és hogy hitre neveljenek.⁴⁴

John Wesley lefordította a Morvai Testvérgyülekezet német nyelvű himnuszait – akik feltárták előtte az evangéliumi énekek lelki lehetőségeit, amik az áhítatban segítségre vannak⁴⁵ – és határozott része volt sok, a testvérei által írt himnusz létrejöttében. De Charles Wesley, **(49)** a

mozgalom költője, akit az éneklés dicsőséges ajándéka soha nem hagyta el, versekben tükrözi a saját keresztény tapasztalatait.⁴⁶

Ezek az új ébredési himnuszok emelkedett érzelmeket tükröztek, kifejezték a belső vágyódást, és a lélek tapasztalatait. Magasba emelték a megváltást, és isten ingyen kegyelmének tűzétől ragyogtak. Elérték a szívet, mert annak a bizonyossága, hogy a személyes megtérés bűntől való szabadulást jelent, minden éneklőt arra indított, hogy azt érezze: „még én is”. A lélek erőteljes küzdelmét írták le – a kegyelemmel, reménnyel, világossággal és békességgel együtt, amelyek a hitben rejlenek, a bűn égető megkötözöttségét, és az utána következő szabadításban és megváltásban lévő boldogságot.⁴⁷

VII. A nagy ébredés felemelő énekei

Éppen úgy, ahogy a Nagy Ébredés az amerikai egyházakat a metrikus zsoltároktól Watts felé fordította, és elkészítette az utat Wesleynek, úgy tette általánosan elérhetővé az evangéliumi himnuszokat 1790 után a Nagy Ébredés megújító melege. Az ilyen típusú énekekkel nagy éneklő tömegek váltak eggyé, ahogy a ritmusos sorok uniszónóvá erősödtek, és az ébredés elmaradhatatlan volt.⁴⁸ A dallamok erős érzelmi töltettel rendelkeztek, amely előnyös környezetet teremtett a megtéréshez. 1790-től 1832-ig a népszerű himnuszok áradata az ország legvégső határáig is eljutott, főként a buzgó és bátor baptista lelkészeknek, és a vándorló metodistáknak köszönhetően, akik minden településre eljutottak, meglátogatták a magányos faházakat épp úgy, mint a nagy, szabadtéren gyülekező tömegeket. Gyakran a lelkésznel volt az egyetlen énekeskönyv, és „elő kellett vezetnie”, vagy egy-két soronként kiosztani a szöveget, amelyek könnyű és egyszerű dallamokra íródtak.⁴⁹

1. A SÁTOROS ÖSSZEJÖVETELK ALKALMÁVAL ÉNEKELT MEGKÜLÖNBÖZTETŐ ÉNEKEK MEGJELENÉSE (1800 körül) – **(50)** A korai egyházi himnuszok a tengerentúlról jöttek, de az úttörő sátoros összejövetelek a „lelki énekek” új típusa jelent meg, amelyek az úttörő amerikai szívekből eredtek, amikor a metodisták átvették a sátoros összejöveteleket. A megfontolt régi himnuszok, sőt még a népi himnuszok és vallásos balladák is túl higgadtak voltak ahhoz, hogy kifejezzék a szabad ég alatt lévő tömeg kavargó lelkesedését.

Néha az ébredési himnuszokat a refrének beillesztése tette népszerűvé, amihez mindenki tudott csatlakozni. Ezek néha népi dallamokra íródtak lüktető ritmussal, érzelmes ismétlésekkel, és magasba emelő refrénnel, amelyek egyszerű, kötetlen verseit gyakran felkapták a tömegek, és hatalmas kó-

rusokként gördültek tova az erdei tisztásokon. Néha „éneklési ekstázis” ragadta magával az ünneplőket. Máskor érzéseiket gyászoló dallam fejezte ki, vagy újra egy dübörgő ujjongás. Spontán énekek törtek elő kezdetleges és szabálytalan rímpárokban, az Írásokból vett idézeteket és a mindennapi beszédet egyesítve, sok hallelujával és refrénnel tarkítva⁵⁰

Ezeket az ott született énekeket, amik először szájról szájra terjedtek, az akkori sátoros összejövetelekre készült egyszerű énekeskönyvekben nyomtatták ki először. És később ezek a „lelki énekek” (szemben a „zsoltárok és himnuszok” kifejezéssel) tűntek fel a határvidékeken „jegyzet alakú” énekeskönyvekben, amikben a lelkiség megmaradt, de a nyersesség „elpárolgott”. Ezek a magával ragadó énekek „a bűnbánó imáját és a megváltottak halleluja énekét mutatták be”.⁵¹ Hatást gyakoroltak a bűnösökre, feltárták a megváltás feltételeit, és elbeszélték a személyes tapasztalatokat.

2. ÉBREDÉSI ÉNEKEK A GYÜLEKEZETEKBE – Azokat a gyülekezeteket, amelyek a metodista lovas vándorprédikátorok által jól kitaposott ösvények mentén emelkedtek, az ő bátor lelkületük és energikus éneklésük hevítette. És Watts és az ébredők új énekei nem csak érzelmeket kavartak fel, **(51)** hanem oktattak és tanítottak, felekezeti és nyelvi korlátokat döntöttek fel, és holland és német reformátusok és lutheránusok egyaránt megosztották. A Dunkerek (német baptista testvérek) és a Mennoniták is használták, amikhez hozzáadták saját szerzeményeiket, hogy lábmosási szertartásaikat ezekkel kísérik.⁵² Nottingham így szól erről:

„Az úttörő himnuszok egész jellege közvetlen kibontakozása volt az ébredési összejöveteleknek. A pionír életforma illata áradt belőlük – az érzelmesség, a harci szellem, a pokol tüze valóságának folyton jelen lévő érzete, és a felekezethez tartozás buzgó érzése. Az ébredési himnuszok nem csupán valóságos kincsesbánya azoknak, akik meg akarják érteni az úttörők társadalmi történetét, hanem az ott kibontakozott éneklés típusa a vallásos éneklés jellegét ezután még évekig át meghatározta. A keleti tengerpart dicsőséges himnuszai eltűntek, azok a himnuszok, amelyek Európából érkeztek, és helyükbe léptek az egyszerű ritmusok és a népszerű dallamok.”⁵³

3. NÉGER SPIRITUÁLÉK – AZ ELYNOMOTTAK HANGJA – Mindezekhez hozzá kell adni a néger spirituálékat – az elnyomott emberek zenéjét, a halál és a menny állandó felhangjával, és azzal a reménnyel, hogy az elkövetkezendő világ több örömet ad majd, mint a jelenlegi. Átvették a sátoros összejövetelek üzenetét és énekeit a saját szükségleteik szerint, és az énekekben adott válaszuk „lengő hanglejtsek túlcsorduló áramlatát és dúdolt dallamokat formáltak” olyan sokatmondó szavakkal, mint a „Ringj már, ringj égi szekér” (Swing low sweet chariot), „All over God’s heaven”, „Ki tudja,

mennyi bajt láttam én” (Nobody knows the troubles I’ve seen”, „It is me standing in the need of prayer”. Ezek a mély érzések kifejezései, egyedülálló dallamokkal és szívszaggató hangulattal párosítva, az ébredési énekeknek szintén szerves részét képezték.⁵⁴

4. ALÁBBHAGYNAK AZ ÉBREDÉSI ÉNEKEK, AMINT ELMÚLIK AZ ÉBREDÉS – De amikor a nagy ébredési mozgalom lecsillapodott, 1830 és 1857 között, a megkülönböztető jellegű, szívből szóló énekeik lecsökkentek. **(52)** Mégis a Milleriták saját használatra sokat alkalmaztak és átdolgoztak a legjobb dallamok közül az 1840-es években.

A sátoros összejövetelek idején, de a Kálvinizmus elleni lázadás másik szélsőséges megnyilvánulásaként tűntek elő az „irodalmi himnuszok”⁵⁵ a maguk magas minőségű költészetével és áhítatos dallamával.⁵⁶ De amint a nagy ébredés és a sátoros összejövetelek lendülete alábbhagyott, és ahogy a városi típusú gyülekezetek nyugat felé terjedtek, Watts és Wesley himnuszainak tanítása és tapasztalata kikopott. Az irány a hivatalos, méltóságteljes és tárgyilagos, a kimért, a szertartásos felé fordult, amit az a tény is példáz, hogy az 1840-es években a kongregacionalistáknak egyáltalán nem, vagy csak kevés gyülekezeti énekünk volt.⁵⁷ Ahogy Jackson rámutat, az évszázad második felére a korai úttörő sátorosösszejövetelek régi énközpontú, érzelmes, és intézményellenes vallása elavulttá vált, és a régi népi énekeket félreállították az útból a jobban városiasodott típusú himnuszok kedvéért.⁵⁸

Azonban a régi ébredési himnuszok és sátorosösszejöveteleken énekelt spirituálék túléltek a felföldi falusi „énekes iskolákban” és a néger spirituálékban.⁵⁹ És néhány, a legjobb népi-típusú ének közül bekerült a gyülekezeti énekeskönyvekbe. Később, ahogy Benson ír erről, az az osztály – mind a gyülekezeten belül és kívül –, amelyiket nem érintette meg a gyülekezeti himnuszok emelkedettebb irodalma és muzikális dallama, kifejlesztette a „gospel énekeket”,⁶⁰ amelyek ma eléggé ismertek az ébredési mozgalmakban, a vasárnapi iskolákban, a leszármazottak körében részben a tizenkilencedik század első évtizedeiben megtartott sátoros összejövetelek énekei közül, csak éppen kifinomultabb formában. **(53)** Azok evangéliumi énekek voltak szellemiségükben és evangéliumiak voltak szándékukban – arra összpontosítottak, hogy lelkeket nyerjenek meg a megtérés által.

VIII. A prófécia hangja hallható a mindennapi énekekben

A prófécia már a tizenkilencedik század első évtizedeiben megjelentek a vallásos énekekben, amikor az emberek sokat prédikáltak és írtak a prófécia-ákról. Jóval előtte Watts írt egy himnusz a „Ruin of Antichrist” (*Az Antikrisztus bukása*), egy másikat pedig „Babylon Fallen” (*Babilon leomlott*), és még egyet „The Last Judgement” (*Az utolsó ítélet*) címmel.⁶¹ És Amerikában, a nagy ébredési mozgalomban a bibliai prófécia megtapasztalása, a második advent reménye és az ítélet fenyegető közelsége, a millennium közeli megalapítása, és az idők végének jelei – mind hasonlóan megnyilatkoztak az énekekben. Ez egyértelműen látszik abból a tényből, hogy a Milleriták „nagyon sok végidőről szóló éneket” találtak az őket megelőző generációktól, és arra használták őket, hogy a közelgő természetfeletti eseményekre való felkészülésre szólítsák fel az embereket.⁶²

De eltekintve ezektől a nagyobb próféciai témáktól, mint a közelgő vég vagy a második advent, ott voltak az idők jellegzetes figyelmeztető jelei. Az 1755 november 1-én bekövetkezett katasztrofális lisszaboni földrengés volt a következő sorok alapja:

„Alas! on earth how oft we spy
Wonders descending from the sky!

„And the dire frighten’d trembling earth
Abandons all her joy and mirth.
What terrors seize on us below
When nature speaks her overthrow!

„Can I with mortal tongue declare
What horror seized the earth and air,
When shocks from a supream hand
Did shake the distant wicked land?”⁶³

(54) És szintén hatásos az 1780. május 19-i sötét nap ábrázolása, és annak jelentése, ahogyan azt Randall szabad karatot hirdető baptistái ábrázolták:

„1. Let us adore and bow before
The sovereign Lord of might,

Who turns away the shining day
Into the shades of night.

„3. Nineteenth of May, a gloomy day,
When darkness veil'd the sky,
The sun's decline may be a sign
Some great event is nigh.

„17. And now let all who hear this call
And saw the day so dark,
Make haste away without delay
And get into the ark.”⁶⁴

Tehát a kitartóan életbentartott „utolsó események” és Krisztus közeli visszatérésének hangoztatás már folyamatosan hallható volt a XIX. század elejének sok énekén keresztül, nemsokára megjelenve egy erősödő crescendo-ban a harmincas és negyvenes években.

IX. Társadalmi kísérletek és furcsa utópiák

Mielőtt a XIX. század elejei prófécia-értelmezők tekintélyes listájához kezdenénk – ahhoz, hogy egy átfogó képünk kaphassunk erről az időről – meg kell említenünk bizonyos behozott vallásos és társadalmi kísérleteket és furcsa óslakos utópiákat, melyek ezekben a viharos évtizedekben az elfogadott és megalapozott vallási testületekkel együtt jellemzik ezeket a viharos évtizedeket. Számos lényegtelen kultusz és közösség felvirágzása mellett a kísérletezés ezekre az időkre jellemző volt. Az értelmiség körében bizonyos transzcendentális elméletek virágoztak. És egyes szakaszok rövid életű kommunális rendszerekkel voltak megjelölve, mint például a Shakerek, az Ephrata Csoport, a Rappitek, a Bethel és Aurora közösségek, a Zoar Separatisták, az Amana Társaság és hasonló kisebb csoportok.

A társadalmi erjedés kora volt ez, és Amerika volt e rövid életű próbálkozások, valamint a maradiság és a megalapozottság kísérleti területe. Utópista, állítólag vallási eredetű, de legtöbbször társadalmi célzatú közösségek jöttek létre, ezek közé tartozott a Reménység közösség, a Gyümölcsözők, az Oneida kolónia, az Új Harmonia és a Fourieristák tömött

sorai. Ezeket gyakran az eszményi „ezerév” furcsa reménysége motiválta. A „reformok” különböző formáinak kíséretében a vallási változások jellemezték ezeket az időket. Ezek jellemzik nagy vonalakban felvázolt kép körvonalait.

JEGYZETEK

1. F.G. Beardsley, Religious Progress, 26, 27. o; Daniel Dorchester, Christianity in the United States, 195, 338. o.
2. L. W. Bacon, az idézett műben, 230. o.
3. Arthur B. Strickland, A Nagy Amerikai Megújulás, 25-29. o; D. Dorchester, az idézett műben, 287, 288, 313-324. o; F. G. Beardsley, Religious Progress, 27, 28. o.
4. A. B. Strickland, az idézett műben, 28-34. o; F. G. Beardsley, Religious Progress, 29. o; W.A. Candler, az idézett műben, 151, 152. o.
5. F. G. Beardsley, Religious Progress, 30. o.
6. D. Dorchester, az idézett műben, 341, 342, 347; A. B. Strickland, az idézett műben 36. o; L. W. Bacon, az idézett műben, 231, 232. o.
7. Lacy, az idézett műben, 63, 64. o.
8. Autobiography of Peter Cartwright, 24, 25. o.
9. F. G. Beardsley, Religious Progress, 32. o; A. B. Strickland, az idézett műben, 43-49. o; Elisabeth K. Nottingham, Methodism and the Frontier; Indiana Proving Ground, 186. o. A megújulás előzményeiről lásd: Lacy, az idézett műben, 67-73. o; W. W. Sweet, Megújulás Amerikában, 118-120. o.
10. Frederick M. Davenport, Primitive Traits in Religious Revivals, 67, 69. o; W. A. Candler, az idézett műben, 159. o; F. G. Beardsley Religious Progress, 33. o.
11. W. A. Candler, az idézett műben, 159-162. o; L. W. Bacon, az idézett műben, 235, 236. o; F. G. Beardsley, Religious Progress, 34, 35. o. Barton W. Stone, később Alexander Campbellhez és a Tanítványokhoz kapcsolódik, nemcsak ezekről a nagy táborozásokról számol be, hanem a velejáró fizikai következményekről is. Férfiak omlottak össze, mintha csatában „ütötték volna le” őket, „lesújtva” maradtak néhány óráig, mielőtt „megszabadultak” volna, és nagy erővel tettek bizonyosságot a környező tömeg előtt. (W. A. Candler, az idézett műben, 160, 161. o.)
12. W. A. Candler, az idézett műben, 162-167. o.
13. I. m. 169, 170. o; F. G. Beardsley, Religious Progress, 37. Másik kollegiumok megújulásáról lásd: D. Dorchester, az idézett műben, 377, 378. o.
14. K. S. Latourette, az idézett műben 4. kötet, 79-81. o.
15. W. A. Candler, az idézett műben, 172-175. o; L. W. Bacon, az idézett műben, 256. o; F. G. Beardsley, Religious Progress, 84-85. o.
16. F. G. Beardsley, Religious Progress, 80-83, 99, 105, 106. o; W. A. Candler, az idézett műben 176, 177. o.
17. A. B. Strickland, az idézett műben, 43. o.
18. B. R. Lacy, az idézett műben, 87. o.
19. John B. McMaster, A History of the People of the United States, 2. kötet 12, 578-582. o.
20. Beardsley szerint hasonló találkozót 1791-ben és 1794-ben Észak Karolinában, Lincoln megyében tartott, ugyanúgy részt vettek mind a presbiteriánusok, mind a metodisták. És 1795-ben egy közös összejövetelt is tartottak, ahol százak tértek meg. (F. G. Beardsley, America Revivals, 192, 193. o.)

21. Ezek a „szakrális találkozók” vagy „szertartások” főképpen a presbiteriánusok körében voltak szokásosak, általában péntek este kezdődtek, hogy előkészítsék az Úrvacsorához járulókat a következő vasárnapra. Az ilyen összejövetelekre, amelyeket évente gyakran tartottak a határvidéken, különböző felekezetek tagjai gyűltek össze, bár a baptisták zárt közösségi nézeteik miatt elutasították, hogy részt vegyenek a szentségek gyakorlásában.
22. W. W. Sweet, *Methodism in American History* 155, 156. o.; F. M. Davenport, az idézett műben 69, 70. o.; James McGready, „Narrative of the Commencement and Progress of the Revival of 1800,” in *The Posthumous Works of . . . James McGready*, 8-10. o.; és Sermon XL, „Vindication of the Exercises,” 471, 472. o. (azaz 451, 452); McMaster, az idézett műben 2. kötet 578, 579. o.; Nathan Bangs, *A History of the Methodist Episcopal Church*, 2. kötet. 101-105. o.
23. W. W. Sweet, *Revivalism in America*, 122. o.
24. W. W. Sweet, *Revivalism*, 122-124.o; valamint *Methodism*, 156-159. o; Robert Davidson, *History of the Presbyterian Church in the State of Kentucky*, 137, 138. o; *Autobiography of Peter Cartwright*, 30, 31, 53. o; F. M. Davenport, az idézett műben 82, 83. o.
25. W. W. Sweet, *Revivalism*, 124-128. o; William W. Manross, *A History of the American Episcopal Church*, 243. o; F. G. Beardsley, *History of American Revivals*, 193, 194. o.
26. F. G. Beardsley, *History of American Revivals*, 192, 197. o; Peter G. Mode, *The Frontier Spirit in American Christianity*, 54. o.
27. *The Journal of the Rev. Francis Asbury*, 3. kötet 210, 232-237, 316. o; T. A. Morris szerkesztő „Sátor összejövetelek.” *Western Christian Advocate* (Cincinnati), 1834. augusztus 15. 62. o; példák a kézikönyvből, lásd: B. W. Gorham, *Sátorösszejövetelek kézikönyve*; S. C. Swallow, *Sátor-Összejövetelek*.
28. W. W. Sweet, *Revivalism*, 128, 129. o; W. W. Sweet, *Religion on the American Frontier; The Baptists*, 55, 56. o.
29. *An Essay on Camp Meetings (1849)* 7, 8. o.
30. A Marylandi Long-Calm sátorösszejövetelen (1806. October 8-14.) 580 megtértről számoltak be. 1809-ben 17 sátorösszejövetelt tartottak egyedül Indiana területén. És 1803 augusztusában 3000 ember részvételéről számoltak be a Pennsylvania-i táborösszejövetelel alkalmával. (W. W.Sweet, *Methodism in American History*, 160. o.)
31. W.W. Sweet, *Revivalism*, 165, 166. o.
32. E. K. Nottingham, az idézett műben, 62, 188. o; F. M. Davenport, az idézett műben, 224, 225. o.
33. A. G. Strickland, az idézett műben, 112. o.
34. I. m. 76. o.
35. W. A. Candler, az idézett műben, 163. o.
36. A folyamatos eredményekről lásd: A. B. Strickland, az idézett a műben 11. fejezet; W. W. Sweet, *Revivalism*, 7. fejezet; Robert Baird, *The Christian Retrospect and Register*, 218. o. és a következő lapon; Delavan L. Leonard, *The Story of Oberlin*, 59, 60. o. Az 1826 és 1830 közötti években kb. 200.000-en csatlakoztak a vezető felekezetekhez, köztük 6.000 fiatal. Hatalmas ébresztők és evangélizátorok voltak, olyan mint Peter Cartwright és később Charles G. Finney. 1831-ben öt hónap alaatt 1.500 várost mélyen felráztak, köztük főiskolákat és szemiinriumokat is. Töb ezer ember tért meg és sokan keresztény munkások lettek.
37. Robert Davidson, az idézett műben 159. o.
38. A. B. Strickland, az idézett műben, 4. fejezet; H. B. Wright, 4 fejezet *Two Centuries of Christian Activity at Yale*, 63-66. o.
39. Albert E. Bailey, *The Gospel in Hymns*, 309. o; lásd még Harvey B. Marks, *The Rise and Growth of English Hymnody*, 86. o. Bailey mondja, „Amikor az Angliai VIII. Henrik az Aragoniai

Katalintól való válását arra használta fel, hogy kiszabadítsa az Angol Egyházat az erkölcstelen Róma hatalmából, és is (mint Luther) elvetette a latin dicsérő énekeket, de Luthertől eltérően nem helyettesítette semmivel. A teológus Kálvin János hatására . . . az újonnan alapított anglikán és skót egyházak elutasítottak minden 'nem egyházi szerzeményű' éneket, azonban megengedték az embereknek, hogy énekeljék a Bibliai Zsoltárokat."

40. A. E. Bailey, az idézett műben 2, 3, 4. fejezetek.
41. Watts élő hitnek adott hangot az olyan felhívó himnuszokban, mint "Amikor a Csodálatos Keresztet szemlélem." (Magyarul: Szent Bibliámat szeretem), "Örvendj, világ, az Úr eljött", "Ó Isten, elmúlt korszakokban segítőnk", "Az Isten fényes trónjánál", és sok más hasonlóban. Lásd még Himnuszok és lelki énekek (1707) és Dávid zsoltárai az Újszövetség nyelvére átírva (1719) című műveit. Lásd Louis F. Benson Az angol himnusz c. művét a 122. oldaltól; George P. Jackson Fehér és fekete spirituálék c. művének 2. fejezetét.
42. Henry Wilder Foote, Az amerikai himnuszéneklés három évszázada 3, 80, 81. oldal A 23. zsoltár első fele nyújtja az egyik legjobb példáját ennek a The Bay Psalm Book (1640) c. könyvből, ami Észak-Amerika angol nyelvű kolóniáinak első nyomtatott könyve volt. (l. m. 42. oldal)

"Az Úr a pásztorom,
Ezért nem szűkölködöm.
Lágyfüvű legelőkre terel,
Hogy ott megpihenjem:

Csendes vizekhez terelget engem
És ott helyreállítja lelkemet,
Az igazság ösvényeire terel:
Az Ő nevéért vezet engem."

43. l. m. 147-149. o.; L.B. Benson, az idézett műben 163, 164, 315. o.
44. H. B. Marks, az idézett műben, 93, 98, 99. o; Grover C. Loud, Evangelized America, 112. o.
45. L. F. Benson, az idézett műben, 223. o; Frederick J. Gillman, Az angol himnuszok fejlődése 214-219. o.
46. L. F. Benson, az idézett műben 5. fejezet. Természetesen az általa írt hatezer himnusz mindegyike nem volt állandó jellegű, csak az „Oh, for a Thousand Tongues to Sing My Great Redeemer's Praise” (Óh, bácsak ezer nyelven volna zengi az én nagy Megváltóm dicséretét) (1749), „Hark, the Herald Angels Sing” (1738), „Love Divine, All Love Excelling” (1747), „Jesus, Lover of My Soul” (1739), „How Sweet the Name of Jesus Sounds” című szerzeményei felülmúlhatatlanok. Sok valóban tükrözte John mély keresztény tapasztalatait, és valójában kapcsolódó összeállítások voltak. (H. B. Marks, az idézett műben, 99, 103. o; G. C. Loud, az idézett műben, 113. o.)
47. G. C. Loud, az idézett műben, 113. o.
48. l. m. 113, 115. o.
49. L. F. Benson, az idézett műben, 284, 285, 291, 292. o; George P. Jackson, az idézett műben, 3. 4. fejezet.
50. G. P. Jackson, az idézett műben, 6. fejezet; G. C. Loud, az idézett műben, 119. o.
51. G. C. Loud, az idézett műben, 110. o; L. F. Benson, az idézett műben 292 és 293. o. Az angol Hugh Bourne, az elszakadt Eredeti Metodista ébredési mozgalom vezetője, amelyik Lorenzo Dow-tól átvette a sátoros összejöveteleket, kiadta és terjesztette a General Collection of Hymns and Spiritual Songs for Camp Meetings (Himnuszok és lelki énekek gyűjteménye sátoros összejövetelekre) (1809). (G. P. Jackson előbb említett műve, 7. fejezet) Hat „lelki

- ének” jelent meg Lorenzo Dow, *The Dealings of God, Man and the Devil* (A kapcsolat Isten, ember és a gonosz között), 691-703. o.
52. C. G. Loud, az idézett műben 120. oldal; G. P. Jackson, az idézett műben, 82, 83.o.
53. E. K. Nottingham, az idézett műben, 26. o. A sátorösszejövetelek énekeskönyvei például *Hymns on Selected Passages of Scripture ... Usually Sung on Camp Meetings* (1811), *John Harrod-féle Social and Camp Meeting Songs for the Pious* (1817), *The Camp Meeting Choister, and Songs of Zion ... for the Use of Christians* (1818). (L. F. Benson, az idézett műben, (1827) 291-296. oldalak)
54. H. B. Marks, az idézett műben 246-248 oldal; L. F. Benson, az idézett műben, 204. o.;G. P. Jackson, az idézett műben, II. rész.
55. „Egy himnusz lehet jó vagy kevésbé jó irodalmi alkotás... ez valami több ennél... a lélek dolgai közé, a vallásos tapasztalat körébe, és az Istennel való kapcsolatra tartozik.” (Benson, az idézett műben, VIII o.) Azt próbálja meg, hogy van-e ereje megmozdítani és formálni az embert.
56. Ilyen típusú úttörő írók között voltak az olyan irodalmárok, mint Oliver Wendell Holmes („Lord of All Being”), Samuel Longfellow („Beneath the Cross of Jesus”), James Russel Lowell és mások. Ott volt még John Greenleaf Whittier (Quaker), aki a „We may not Climb the Heavenly Steeps” (1806) című éneket szerezte, Ray Palmer (kongregacionalista), a megindító „My Faith Looks Up to Thee” (1830) szerzője, Phoebe Cary (univerzalista), „One Sweetly Solemn Thought” (1852), Harriet Beecher Stove (kongregacionalista) „Still, Still, With Thee” (1855), és sokan mások.
57. L. F. Benson, az idézett műben, 470. o.
58. G. P. Jackson, az idézett műben, 12., 13. fejezetek.
59. H. W. Foote, *Three Centuries of American Hymnody* 171-173. oldalak.
60. H. B. Marks, az idézett műben, 207, 208. o; L. F. Benson az idézett műben, 482. oldaltól.
61. A Himnuszok és Lelki Énekek I. kötetében a 29, 59. és 45. számú.
62. G. P. Jackson, az idézett műben 107. o. Például, Hugh Borne, *Himnuszok gyűjteménye tábori összejövetelekre, ébredésekre, stb.* (1810), amelyeket itt Amerikában használtak.
63. „Miss Harvey”-től (baptista) 1806-ban, G. P. Jackson-tól idézve, az idézett műben 55, 52. o. Kilenc másik strófa hívja fel a figyelmet arra, hogy készen álljanak.
64. I. m. 52. o.